

Når TIDLIGERE MISBRUGERE behandler

'Bare fordi man har et 'EX' i panden, er det jo ikke ensbetydende med, at man er en god behandler.'

WORKSHOPDELTAGER

LUCKY7

AF DORTE HECKSHER

Ovenstående er et citat fra en workshopdeltager på 'Seminar om kvalitet i døgnbehandlingen af stofmisbrugere', afholdt d. 23. og 24. oktober 2006 i Odense. Selve workshoppen havde titlen 'Eks-misbrugere som behandlere. Dilemmaer og udfordringer' ¹. Citatet er på mange måder illustrerende for den diskussion, der har været omkring det, at tidligere misbrugere arbejder som behandlere både i offentligt, men især i privat regi, idet det sætter fokus på hvorvidt eller om det at have en fortid som misbruger kan ses som en kvalifikation eller en diskvalifikation i arbejdet som behandler?

Hvornår?

At ansætte tidligere misbrugere som behandlere var almindeligt på en stor del af de døgninstitutioner, der i 1990'erne dukkede op til behandling af stofmisbrugere i Danmark. På disse institutioner så man ofte det at have en baggrund som tidligere misbruger som en kvalifikation i forhold til at arbejde med

at gøre andre stof- eller alkoholmisbrugere rusfri. I de offentlige systemer har man særligt siden midten af 1990'erne nogle steder haft eks-misbrugere ansat som behandlere/rådgivere, mens andre offentlige institutioner ikke har benyttet sig af medarbejdere med den type erfaringer. At institutionerne aktivt har valgt eller fravalgt denne mulighed af mere eller mindre ideologiske grunde er muligt. Men alle offentlige behandlingsinstitutioner er på et eller andet tidspunkt blevet nødt til at forholde sig til denne gruppe af behandlere – ikke mindst i forbindelse med visitation af egne klienter til døgnbehandling - og dermed forholde sig til spørgsmålet om, hvorvidt man på den enkelte institution vurderede det at have en baggrund som tidligere misbruger (plus en fagligt relevant uddannelse) som enten kvalificerende eller diskvalificerende i forhold til behandlingsarbejdet.

Hvor mange?

Det er vanskeligt at sige noget om,

hvor mange tidligere misbrugere der er ansat rundt omkring på institutioner og behandlingscentre i Danmark. Ser man på døgninstitutionerne inden for stofmisbrugsområdet, var der blandt de 38 døgninstitutioner, der var registreret i DanRIS databasen i 2001 (1), 25 institutioner, der rapporterede at have ansat tidligere stof- eller alkoholmisbrugere som behandlere. Disse behandlere var på dette tidspunkt karakteriseret ved ikke at have nogen formel uddannelse inden for rådgivning eller behandling. Især på institutioner, hvor behandlingsideologien var

baseret på 12-Trinsmodellen, havde størstedelen af medarbejderne en baggrund som tidligere misbrugere. Fra 2004 registreres medarbejdernes eventuelle misbrugsbaggrund ikke længere i DanRIS databasen, og udbredelsen af ansættelse af tidligere misbrugere på behandlingsinstitutionerne er således vanskeligere at følge. Derimod registreres fra 2004, hvorvidt medarbejderne har en socialfaglig uddannelse, hvilket måske også er en mere reel variabel, hvis man ønsker at vurdere kvalifikationer og kvalitet i behandlingsarbejdet. De 44 institutioner, der var registreret i DanRIS i 2004, havde i alt 301 behandlere ansat. Heraf havde 43 % ingen socialfaglig uddannelse. I 2005 havde 38 % af medarbejderne ingen socialfaglig uddannelse. Disse tal siger som sagt intet om medarbejdernes eventuelle fortid som misbrugere, men er nærmere en indikator for uddannelsesniveaue på døgninstitutionerne. Stigningen i antal fagligt uddannede fra 2004-2005 kunne også tyde på, at der finder en opkvalificering

sted blandt de behandlere/rådgivere, institutionerne har ansat. Ser man på den offentlige behandling af stofmisbrugere, findes der ikke nogen samlet opgørelse over antal tidligere misbrugere, der er ansat som behandlere. Men strukturreformen har sandsynligvis medført sammenlægning af behandlingsinstitutioner med forskellige holdninger til ansættelse af tidligere misbrugere som behandlere, hvilket kun kan have været med til at aktualisere diskussionen om, hvordan eller hvorvidt en fortid som misbruger kan være en kvalifikation i behandlingsarbejdet.

Hvorfor?

Kirsten Sofiendal lavede i 2003 en undersøgelse af eksmisbrugere som behandlere (2). Hun skrev i den forbindelse, at man typisk ansætter tidligere misbrugere ud fra den antagelse, at de er særligt kompetente i arbejdet med andre misbrugere. I hendes undersøgelse konkluderes, at: '...eksmisbrugeren [er] en person, der i kraft af sine erfaringer har særlige kompetencer, men ikke nødvendigvis er særlig kompetent som vejleder' (3). Hun ser det at være i stand til at transformere de personlige erfaringer til professionelle kompetencer som en af forudsætningerne for at kunne arbejde som behandler eller rådgiver. Dette kan samtidig ses som en af forudsætningerne for, at den tidligere misbruger over tid kan fungere som en troværdig rollemodel for klienterne. En sådan transformation forudsætter, for mig at se, undervisning, uddannelse og supervision.

Der har som sagt ikke været iværksat nogen forskning eller systematisk registrering i Danmark af dette fænomen. Der findes således heller ikke noget overblik over den reelle udbredelse eller megen viden om de udfordringer og dilemmaer, der kan være forbundet med at være ansat som tidligere misbruger og arbejde som behandler i Danmark. Siden den omtalte konference i 2006

er der dog udgivet en enkelt forskningsartikel om danske forhold (4). Denne artikel tager udgangspunkt i problemstillingen set fra behandlerens perspektiv og undersøger nogle af de dilemmaer de tidligere misbrugere, der arbejder som behandlere, kan opleve. Herunder risiko for tilbagefald og betydningen heraf, håndtering af dobbeltroller i forhold til klienter, behovet for uddannelse og supervision og modsætninger mellem egen og arbejdspladsens forståelse af misbrug og recovery.

Hvem bliver behandlere?

Den viden vi kan benytte os af på området, stammer især fra forskning i en amerikansk kontekst. Den belyser både fænomenets udbredelse (i USA) samt en række mere almenne problemstillinger, der ikke er knyttet til den specifikke amerikanske kontekst (5). I de amerikanske undersøgelser, som sammenligner tidligere misbrugere, der arbejder som behandlere, med deres kolleger uden misbrugsbaggrund, finder man væsentlige forskelle på medarbejdere med og uden misbrugsbaggrund. De tidligere misbrugere er således oftere mænd (blandt deres kolleger uden misbrugsbaggrund er fordelingen oftere mere ligelig), de har lavere uddannelsesniveau og færre års erfaring i stofmisbrugsbehandlingen, og de har generelt har været ansat kortere tid i organisationen end deres kolleger uden misbrugsbaggrund. Samtidig finder man blandt andet, at de tidligere misbrugere typisk bruger mere tid direkte sammen med klienterne, at de oftere arbejder ud fra 12-Trins principper og sjældnere har ansættelse som ledere eller administratører. Det kunne være interessant og relevant at se, hvilket billede der vil tegne sig, hvis man undersøgte disse fænomener i en dansk sammenhæng.

Andre undersøgelser viser, at måler man på effektivitet af behandlingen, er det vanskeligt at påvise, at

rådgiverens/behaviorerens 'recovery status' skulle have enten positiv eller negativ effekt på de opnåede resultater (6). Flere af de amerikanske studier viser dog, at der kan være særlige dilemmaer og udfordringer forbundet med at ansætte tidligere misbrugere som behandlere. Et særligt centralt element er risikoen for tilbagefald eller slip, hvor man, i lyset af de tilbagefaldsrater man finder i opfølgingsundersøgelser på misbrugsbehandling generelt, som arbejdsgiver må se risikoen for tilbagefald eller slip som en reel risiko for medarbejderen med misbrugsbaggrund. Forskningen viser blandt andet, at en af de væsentlige årsager til tilbagefald eller slip blandt tidligere misbrugere, der arbejder som behandlere, er, at de oplever sig isolerede i deres arbejde. En anden udfordring for arbejdsgiveren er, ifølge undersøgelserne i en amerikansk kontekst, at sikre, at den enkelte behandler private ideologi og forståelse af misbrug ikke overføres ukritisk til klienten, hvorved behandleren risikerer at overføre sine egne standarder for succes i behandlingen til klienten.

Uddannelse og supervision

Et andet aspekt, som denne forskning belyser, er af relevans for både ledelse og medarbejdere. Noget tyder nemlig på, at tidligere misbrugere, ansat som behandlere, ofte har andre præferencer og ønsker i forhold til valg af supervisor og indholdet af supervision end deres kolleger uden misbrugsbaggrund. Culbreth og Borders (5) fandt eksempelvis i deres sammenligning mellem 'recovering' og 'nonrecovering' medarbejdere inden for misbrugsbehandlingen, at medarbejdere med misbrugsbaggrund ofte foretrak at få supervision af en supervisor, der havde personlige erfaringer med 'recoveryprocessen'. I relation hertil beskriver McGovern og Armstrong (5), at behandlere med misbrugsbaggrund havde ten-

dens til at tilskrive en baggrund som tidligere misbrugere højere status end faglig uddannelse. De tidligere misbrugere foretrak ligeledes, at supervisor var mere støttende og mere aktiv i supervisionen, samt at man i supervisionen brugte tid på at diskutere etiske og lovgivningsmæssige emner. Dette aspekt kunne være væsentligt at forholde sig til, hvis man har medarbejdergrupper, der består af både tidligere og ikke tidligere misbrugere. Det skal dog nævnes, at med hensyn til supervision spiller uddannelsesniveau en stor rolle, således at medarbejdere med en længerevarende uddannelse foretrak supervisorer, der ligeledes havde en længerevarende uddannelse. Blandt de tidligere misbrugere derimod blev supervisors personlige 'recoveryhistorie' samt erfaring med misbrugsbehandling tillagt større betydning end vedkommendes uddannelsesniveau.

Uddannelsesniveau ser også ud til at kunne spille en rolle i relationen mellem den tidligere misbruger og eksterne samarbejdspartnere. En undersøgelse af et tværsektorielt samarbejde mellem misbrugsbehandlingsinstitutioner og psykiatrien, (Hamilton-Brown et al. fra 2002, (5)) viste, at tidligere misbrugere uden faglig uddannelse, der arbejder med stofmisbrugsbehandling, oplever, at samarbejdspartnere, der har en faglig uddannelse, tager dem mindre seriøst, end de tager deres kolleger med en faglig uddannelse. Set i lyset af, at der samtidig er mindst én undersøgelse, der indikerer, at der kan være en tendens til, at rådgivere/behandlere med en baggrund som tidligere misbrugere modtager mindre efteruddannelse end deres kolleger, kunne det være relevant at være opmærksom på, om de tidligere misbrugere, der ansættes som behandlere, får muligheden for at tilegne sig faglige kompetencer, der måske på sigt kunne give dem nogle generelle kompetencer og tilmed kunne kvalificere dem til

et arbejde uden for misbrugsfeltet. Uddannelse og efteruddannelse ser ud til at spille en væsentlig faktor både i forhold til den holdning, som møder de tidligere misbrugere, der arbejder som behandlere, og i forhold til den supervision og kompetenceudvikling de modtager som misbrugsbehandlere.

Forskellene udlignes

Spørger man folk, der arbejder med misbrugsbehandling i døgnregi, tegner der sig et billede af, at der efterhånden ikke er ansat mange behandlere udelukkende på baggrund af deres erfaringer som misbrugere. Langt de fleste har en uddannelsesmæssigt relevant baggrund, det være sig en pædagogisk uddannelse, terapeut- eller rådgiveruddannelse. Således er det måske ikke længere relevant at forholde sig til, hvorvidt institutionerne ansætter behandlere udelukkende på baggrund af deres fortid, men snarere relevant at belyse, hvilke uddannelsesmæssige muligheder, der tilbydes netop disse medarbejdere. Dette understøttes også af Center for Rusmiddelforskningens undersøgelser af, hvad der ser ud til at have betydning for effekten af behandlingen på døgnbehandlingsinstitutionerne. Således anførte Centrets leder Mads Uffe Pedersen på Seminar om Kvalitet i Døgnbehandlingen 23. og 24. oktober 2006, at træning i misbrugsbehandling og uddannelse rettet mod behandling eller en form for rådgiver/terapeutisk uddannelse med diplom er nogle af de elementer, der ser ud til at have større betydning for effekten af behandlingen, end hvorvidt behandlerne er tidligere misbrugere eller ej. Måske er der ved at ske en udvikling hen imod, at de 'gamle' behandlere med misbrugsbaggrund bliver mere professionaliserede, og dermed bliver forskellene mellem de to grupper mindre?

Ubesvarede spørgsmål

Der er således en række aspekter,

det kunne være vigtigt at se på i en dansk sammenhæng. Blandt andet hvilke funktioner tidligere misbrugere ansat som behandlere typisk dækker – både i relation til klienterne, men også i medarbejdergruppen som helhed? Med henblik på at forebygge isolation i arbejdet kunne det i forlængelse heraf være vigtigt at belyse: Hvordan det er at være blot en eller to behandlere med misbrugerbaggrund ansat på en behandlingsinstitution? Det kunne være væsentligt at belyse, hvordan samarbejdet fungerer mellem medarbejdere med og uden en baggrund som misbruger. Og i den forbindelse se på, hvilke faktorer der, i en sammensat personalegruppe, er med til at fremme behandlingsmæssig konsensus i forhold til klienterne? Det kunne ligeledes være vigtigt at se, om der er områder af behandlingsarbejdet, hvor de tidligere misbrugere er særligt kompetente i arbejdet med klienterne?

Der er således en lang række ubesvarede spørgsmål forbundet med fænomenet i en dansk kontekst. For en kort bemærkning kunne man vende tilbage til det indledende spørgsmål og anføre, at det at have et 'EX' i panden ikke umiddelbart kan ses som enten en kvalifikation eller en diskvalifikation. Det centrale spørgsmål er et andet, nemlig: Har de medarbejdere, der arbejder inden for feltet, uddannelse og erfaring, og modtager de løbende opkvalificering og vejledning? ■

NOTE

- 1 Workshoppen blev afholdt i fællesskab af psykolog Dorte Hecksher, Center for Rusmiddelforskning og konsulent Mette Kronbæk, Videns- og Formidlingscenter for Socialt Udsatte.

LITTERATUR

- (1) DanRIS, Dansk Registrerings og InformationsSystem, er et registreringssystem for døgnbehandlingsinstitutionerne i Danmark. Systemet er udviklet af Center for Rusmiddelforskning, Aarhus Universitet. Se: www.danris.dk
- (2) Sofiendal, K.: Fra ex'et til ex'er og professionelle eksmisbrugeres udvikling af professionelle vejlederkompetencer. Masterafhandling i

DORTE HECKSHER

CAND.PSYCH., PH.D.,
POST DOC,
CENTER FOR
RUSMIDDELFORSKNING

Veje til bedre kvalitet i stofmisbrugsbehandlingen

sundhedspædagogik. Danmarks Pædagogiske Universitet. København. 2003a.

- (3) Citat fra: Sofield, K.: 'Fra ex'et til ex'er og professionelle...i: Alkoholviden, 11(3) s.7. 2003b.
- (4) Hecksher, D.: Former substance users working as counselors. A dual relationship. Substance Use & Misuse 42, 1253-1268. 2007.
- (5) Nedenstående er et udpluk af den forskningslitteratur, der er på området:
- Aiken, L. S., LoScuito, L. A. & Ausetts, M. A.: Paraprofessional Versus Professional Drug Counselors: Diverse Routes to the Same Role. The International Journal of the Addictions, 19(2), 153-173. 1984.
- Culbreth, J. R.: Substance Abuse Counselors with and without a Personal History of Chemical Dependency: A Review of Literature. Alcoholism Treatment Quarterly, 18(2), 67-82. 2000.
- Culbreth, J. R., & Borders, L. D.: Perceptions of the Supervisory Relationship: Recovering and Nonrecovering Substance Abuse Counselors. Journal of Counseling and Development, 77, 330-338. 1999.
- Doyle, K.: Substance Abuse Counselors in Recovery: Implications for the Ethical Issue of Dual Relationships. Journal of Counseling and Development, 75(6), 428-432. 1997.
- Hamilton-Brown, A., Grella, C. E. & Cooper, L.: Living it or Learning it: Attitudes and Beliefs about Experience and Expertise in the Treatment for the Dually Diagnosed. Contemporary Drug Problems, 29, 687-712. 2002.
- Herlihy, B.; Corey G.: Dual Relationships in Counseling. American Association for Counseling and Development. 1992.
- Kinney, J.: Relapse among Alcoholics who are Alcoholism Counselors. Journal of Studies on Alcohol, 44(4), 744-748. 1983.
- McGovern, J. F. & Armstrong, D.: Comparison of Recovering and Non-alcoholic Alcoholism Counselors: A Survey. Alcoholism Treatment Quarterly, 4(1), 43-60. 1987.
- Stoffelmayr, B. E., Mavis, B. E., Kasim, R. M.: Substance Abuse Treatment Staff: Recovery Status and Approaches to Treatment. Journal of Drug Education 28 (2), 135-145. 1998.
- (6) Najavits, L. M., Crits-Critsoph, P. & Dierberger, A.: Clinicians Impact on the Quality of Substance Use Disorder Treatment. Substance Use & Misuse, 35(2), 2161-2190. 2000.

HVAD MENER DU?

Redaktionen modtager gerne indlæg fra læserne om de problemstillinger, der bliver rejst her i bladet. I forlængelse af Dorte Heckshers artikel kunne det være interessant at høre fra læserne om f.eks.: Hvordan er det at arbejde som ekser i det danske behandlingssystem? Hvordan er det at arbejde sammen med ekser? Er problemstillingen overhovedet relevant længere – eller er det stort set kun et levn fra 90'erne?

RED.

Center for Rusmiddelforskning fremlagde i april 2007 en evaluering af behandlingsgarantien for stofmisbrugere. Det gav anledning til at den daværende socialminister, Eva Kjer Hansen iværksatte en række nye initiativer med det formål at forøge kvaliteten i stofmisbrugsbehandlingen, heriblandt en temadag for fagfolk og eksperter med overskriften: 'Veje til bedre kvalitet i stofmisbrugsbehandlingen'. Temadagen var tilrettelagt af Servicestyrelsen, der havde valgt en konferenceform, som satte den interaktive diskussion i højsædet. Såvel oplæg som spørgsmål til oplægsholderne kørte via et computernetværk. Deltagerne kunne stille skriftlige spørgsmål direkte til de fire oplægsholdere. Spørgsmål og svar blev samlet til en rapport, som deltagerne fik i hænderne umiddelbart efter seminarets sidste oplæg.

En dialograpport

Læser man rapporten som udenforstående, skal man notere sig, at der er tale om en dialog proces – ikke en traditionel rapport med indledning, problemformulering, konklusion og anbefalinger. Rapporten stiller en række centrale spørgsmål:

- Hvad virker? Gavner evidens?Hvilken viden er der brug for i stofmisbrugsbehandlingen?
- Hvem er de centrale personer i et behandlingsforløb? Hvordan sikres det, at brugerne ved, hvad det er for en behandling, de får, og hvad de får ud af den?
- Kan og skal man adskille medicinsk og psykosocial behandling?
- Hvad er det optimale antal klienter pr. behandler? Hvad er optimalt i forhold til intensitet og varighed? Er 14 dageskravet om en indsats realistisk?
- Hvordan ser stofmisbrugsindsatsen ud efter kommunalreformen? Er kommunerne bedre rustet til at løfte indsatsen end amterne?

Sådanne spørgsmål er vanskelige at besvare på grund af deres bredde og den begrænsede tid, men oplægsholderne gav deres umiddelbare fremstilling og svar. Deltagerne kommenterede svarene direkte og udfordrede dermed oplægsholderne.

Et kvalitativt løft

Temadagen kan ses som en forlængelse af en udvikling, som for alvor tager fart med indførelsen af behandlingsgarantien for stofmisbrugere den 1. januar 2003. Behandlingsgarantien indebærer som bekendt, at en behandling skal iværksættes inden for 14 dage efter, at en stofmisbruger har henvendt sig med ønske om behandling. Hvilken slags tilbud, den pågældende skal have, afhænger af en udredning, som den pågældende og kommunens fagfolk skal samarbejde om. Men i sidste instans er det kommunen, der – i sin egenskab af myndighed – vælger behandlingsformen.

Den evaluering og status over behandlingsgarantien for stofmisbrugere, som CRF udarbejdede, var alene en undersøgelse af indsatsen før kommunalreformen og altså ikke en evaluering af de nye kommuners varetagelse af opgaven. Evalueringen gav – foruden temadagen – anledning til en række initiativer, der skal sikre, at behandlingsgarantien overholdes, og at kommunerne bistås i at levere stofmisbrugerne en god behandling. Initiativerne er bl.a.:

- Der skal ske et kvalitetsløft i sagsbehandlingen, der sikrer, at sagsbehandlerne kender de nødvendige værktøjer til opfyldelse af behandlingsgarantien.
- Der etableres et landsdækkende fagligt netværk bestående af centrale parter, KL, repræsentanter fra kommuner samt bruger- og pårørende-organisationer
- Sikring af data for indberetning om behandlingsgaranti til VBGs Database ('Ventetid for BehandlingsGaranti for Stofmisbrugere').
- Kvalitativ evaluering af indholdet i behandlingen, herunder en beskrivelse af den metodiske udvikling i tilbuddene og udviklingen af nye, fleksible og individuelt tilpassede behandlingstilbud.

Servicestyrelsen står for udmøntningen af de fleste initiativer. Download rapporten og læs om de enkelte initiativer og kontaktpersoner på www.servicestyrelsen.dk.

RUNE KAMSTRUP

FULDMÆGTIG, VELFÆRDSMINISTERIET